

HÄGERSTENSBYGDEN

utgiven av Hägerstens Hembygdsförening

Ärgång 5

Nr 1 1971

Stora Gröndals gård från slutet av 1700-talet.

Stora Gröndals gård

I slutet av 1700-talet hade områden i nordvästra delen av Brännkyrka församling avskilts från Hägersten, bl.a. frälse--skatte-lägenheten Gröndal. Vid ungefär samma tid byggdes gården GRÖNDAL. Förste innehavare var fabrikkör Johan Hofwing. Enligt en då upprättad karta begränsades lägenheten i norr av Mälaren, i öster av Liljeholmsviken, i söder av Fågelsången och Charlottendal och i väster av Mörtviken och Vinterviken. Ägare under 1800-talets första hälft var bl.a. klädesfabrikkör J. L. Tillander och kaptenen vid borgerskapets infanteri A. Nordfelt. Redan då hade små sommarbostäder börjat byggas i området mot Lövholmen. En senare ägare till Gröndal, Jacob Eurenus, hade på den i viken utskjutande Alholmen byggt en sommarbostad med båtbygga, badhus och lusthus. Där fanns också "Långa raden", som bestod av flera smålägenheter i samma hus, "tre sommarvillor — Sagans bo förvisst — nämns Långa raden — kallt och ganska trist", som Anna Maria Carlsson säger i dikten på nästa sida.

I början av 1900-talet går egendomen Stora Gröndal sitt öde till mötes. Eurenus' arvingar sålde den till Gröndals tomt- och byggnadsaktiebolag och gårdens, sommarnöjets och idyllens tid var förbi.

H. H.

Hembygden *

Det var en gång då uppå denna trakten
allt var en skön idyll av sällsamt slag.
En vandrare ej kunde inför prakten
här finna ord för skönhet och behag.
Igenom sagolunder fram han går
och tjusning til båd' själ och sinne får.

Mot söders sluttning locka sol och vindar
ut ifrån gatans buller, kvalm och sten
till landets mjuka tramp och stolta lindar
att andas luft så morgonfrisk och ren
och Ägir gungar fram med vindens fläkt
och pilarna i vågen två sin dräkt.

Från stadens tullport förer bräcklig brygga
till Liljeholmen — en historisk mark —
där Sveriges drottning en gång låtit bygga
åt gunstlingar ett slott i lummig park
och här ett värdsbus ifrån Bellmans dar,
men utav det finns nu blott platsen kvar.

Vid Gröna Stugan ses en hästskjuts stanna
och Pälle invid räcket bindes fast.
Med armen torkar körsven svettig panna:
”Här passar bra du att vi tar en rast
för långa backen var båd' tung och svår.
Du får en tapp och jag en läsketår.”

Bortöver Tjäders gärde sedan leder
en lerig stenig ofta vanskelig väg
till Lövholmen där seklets ekar breder
sin grönska över oplöjd grusig teg,
där vittert folk och världsberömda män
i digra skrifter lämnat minnen än.

Med backarna sen stigen nedåt vänder
till skuggrik gömma i den gröna dal
där poppel-, lindalléer rikligt sänder
sin blomsterdoft och fågring skön och sval.
Tre sommarvillor — Sagans bo förvisst —
nämns Långa Raden — kallt och ganska trist.

*Med slingringar i berg och backar gröna
en tur omkring en insjö färden går.
En målare besväret skulle löna
där Trekanten i solskensglitter står
med branta stupen på den södra strand,
en bild som förer hän til Söderns land.*

*Och några gamla kåkar invid stranden,
en gårdsgård intill skogbevuxen höjd,
en hacktornshäck utefter trädgårdslanden
och väna björkar såsom ögonfröjd,
en bäck som insjöns vatten avlopp ger
till Mälaren som man i fjärran ser.*

*Men pärlan som här ligger gömd och anad
i dalen mellan berg och Vintervik,
en vrå ej störd men av naturen danad
och blomstersmyckad, uppå minnen rik.
Den är det som ger tavlan skönsta färg —
Den är det fagraste — är Blommensberg.*

*Ack HEMBYGD, sagomspunnen uti sinne,
ej utav glans — men älskad varje sten.
Var tuva uppå marken ger ett minne,
vart blomster uppå mossig dikesren,
och Fågelsången — Skogens melodi
med flöjtackord och vindens sus uti!*

Anna Maria Carlsson

*

Av Anna Maria Carlsson, småskollärarynna från Blommensberg, död 1970 vid 86 års ålder, har tidigare en liten dikt publicerats (Nr 1, 1970). Hon hyllar här med djup och levande känsla hembygden, som var Liljeholmen. Minnesbilderna var vid författandet ännu starka. De hade sannolikt sitt ursprung från barndomstiden på 1890-talet, innan Liljeholmen blev municipalsamhälle. De få, men vackra gårdarna och den lummiga grönskan vid och omkring sjön Trekanten måste ha varit ”en tjugande idyll”!

Våra försvinnande blomsterängar

Under århundradens lopp och fram till våra dagar har innevånarna sydväst om Stockholm haft förmånen att ha tillgång till stora naturområden med en yppig blomsterflora. Inom det nu utbyggda Bredäng-Sättraområdet fanns en riklig förekomst av vildblommor av olika slag. På dikeskanter och i skogsbryn växte gullris, blodrot, johannesört, gulvial, käringtand, skogsnäva, och en del tistelarter av olika slag.

I ett dike nedanför skyttepaviljongen efter gamla Sättravägen fanns en mindre koloni av den för våra trakter rätt sällsynta vänderoten, *Valeriana officinalis*, en medicinalväxt som tidigare har beskrivits i denna tidning. På mera sankta ställen blommade svalörten, *Ranunculus ficaria*, som använts inom folkmedicinen mot gulsot och leversjukdomar. Blåsippor och liljekonvaljer förekom mer eller mindre rikligt i skogsgläntor och hagar, och nere vid mälarstranden blommade topplösan, kråklövern och den gula svärdsliljan, *Iris pseudáchorus*.

Markerna vid Vårby var ett barnens paradiset där de plockade gullvivor (nu fridlysta!), vattenblink, kabbleka, brunört och hundkex. Där fanns även en riklig förekomst av Gullpudra; en lustig växt som förvarar sina frön i små skålar på blommans översida. Spridningen äger rum vid regnväder genom att regndropparna plaskar ner i skålen och drar fröna med sig. Onekligen ett knepigt sätt att klara fortplantningen! Här fanns vidare stockholmstraktens vackraste vitsippfält tillika med getrams, tulkört, skelört, och ett flertal andra arter.

Lika riklig var blomsterfloran i Slagsta och nedre Hallunda som nu börjat bebyggas. På en undangömd plats fanns en hel koloni av det ståtliga kungaljuset, *Verbascum thapsus*, och vid en del vägkanter sporadiskt förekommande exemplar av den utomordentligt vackra blåelden, *Echium vulgare*. Den stora blåklockan, *Campanula persicifolia*, förekom i rätt stor utsträckning, och särskilt anslående var den väldiga förekomsten av blommande älgört ned mot Mälaren, vars gulvita blommor sände ut en bedövande väldoft i stilla sommarkvällar.

Allt detta har delvis försvunnit eller kommer att försvinna genom pågående utbyggnader. Exploateringar går hårt fram över de sydvästra förorterna som på sin tid ansågs som stockholmstraktens skönaste naturområden.

Även om storstadens ökade befolkning nödvändiggör fler och bättre bostäder borde stadsplanerarna kunna kosta på sig att spara en blomsteräng här och var, och det borde vara deras självklara skyldighet att ta hänsyn till den ökande folkopinion som kräver fritidsområden som är förlagda i nära anslutning till den uppväxande bostadsbebyggelsen.

Miljö i kris

1. TREKANTEN

Börjar myndigheterna ta hänsyn till den lokala befolkningens intresse för och kännedom om sitt bostadsområde eller är det bara en chimär? Visserligen gick man mot en kraftig folkopinion och fällde almarna i Kungsträdgården, men man ser också tecken på att politikerna insett att de inte längre kan försvara sig med att enbart kräva respekt för ”den representativa demokratins i reguljär ordning fattade beslut”. I själva verket är ju politikerna inte sällan i händerna på teknikerna och binds ofta av en snäv och kort-siktig ekonomisk planering. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen i Stockholms stadsfullmäktige har dock tydligen insett riskerna av att ytterligare öka avståndet mellan politiker och väljare och valt att den 13 maj i Byggnadsnämnden lägga fram ett förslag om att slopa bebyggelsen i kvarteren Stranden och Nynäs. Miljöskyddsgruppen Rädde Trekanten känner sig naturligtvis lättad över att den breda stadsmiljödebatten äntligen gett ett konkret resultat i och med att man insett värdet av att behålla sjöns stränder intakta från bebyggelse. Men samtidigt är besvikelsen stor över att man undantagit den vackraste och i det här sammanhanget viktigaste stranden, nämligen Tunnelbanestranden, som försetts med två massiva huskroppar.

Den ena byggnaden, servicehuset, är inritad framför Liljeholmens tunnelbanestation och består av ett 140 meter långt sexvåningshus, som vilar på en hög sockel och som är avsett att innehålla handikapp- och pensionärs-

Tunnelbanestranden med pilarna.

Foto: S. Lundberg

lägenheter, fritidslokaler m.m. Den andra byggnaden, Kulturhuset, är placerad rakt framför själva tunnelbaneperrongen och kommer att helt skymma den underbara utsikt resenärerna med tunnelbanan nu har, när de kommer fram ur det mörka Nybohovsberget på väg in mot stan eller dyker upp från tunneln under Liljeholmsbron på väg söderut. — Det är samma vidunderliga känsla av befrielse man känner, när man kommer med tåg till Stockholm och ser Riddarholmsfjärden ligga framför sig med Stadshuset majestätiskt speglade sig i den blåskiftande vattenytan. Vid Liljeholmen ser resenärerna trots de ”provisoriskt” uppställda barackerna nu ut över Trekanten, de lutande knäckeplarna vid strandkanten, utsikten bort mot Vinterviken. Detta andningshål i betongmassorna skall inte förunnas några tunnelbaneresenärer — det de skall njuta av är en grå och skymmande husvägg.

Både Servicehuset och Kulturhuset bör därför flyttas och det enda område, som finns att tillgå är kvarteret Rosteriet intill Atomenergis höghus. Tomten bredvid denna mycket kritiserade byggnad är den enda plats i sjöns omedelbara närhet, som tål belastningen av ytterligare en huskropp.

Men varför inte lyssna till Bernt Rosengren, s-märkt kulturarbetare? Rosengren kräver att den kulturella service, som det betydligt folkrikare Aspudden så länge saknat, inte placeras i Liljeholmen utan i det mer efter-satta Aspudden med dess oändligt mycket större behov i det här avseendet. Är det verkligen lämpligt att bygga ett stort och påkostat Kulturhus så avskilt från de platser det skall betjäna, nämligen Nybohov, Aspudden och Gröndal? Det är ju först nu man börjat upptäcka betydelsen av den ”närkontakt”, som de mindre biblioteksfilialerna ger genom att vara en naturlig samlingspunkt för de omkringboende.

Margareta Hamrin

2. ASPUDDEN

”I Aspudden förenas landets behag med stadens bekvämligheter”, heter det i en broschyr från 1910. Man ville locka Stockholms arbetarebefolkning att flytta till den nybyggda förorten Aspudden. Där fanns vackra hus med för den tiden bra standard. S:t Sigfrids kyrka flyttades till en plats varifrån man enligt värningsbroshyren hade ”vyer i klass med kontinentens berömdaste”. Kanske ser bilderna från 1910-talets Aspudden ändå litet sterila ut — husen står visserligen där rena och vackra men det är dåligt med träd och buskar. Ingen lummighet efter dåvarande Jarlagatan — dagens Hägerstensväg.

Idag har vi inte mycket kvar av landets behag i vår förort. Visserligen har träd och buskar vuxit upp och på våren och sommaren kan Aspudden se ut som något av en idyll. Men lummigheten döljer skamfilade fasader som de kala träden på hösten obarmhärtigt visar fram. Det är omöjligt att sitta i lugn och ro på någon av bänkarna efter Hägerstensvägen och småprata — det är som att sitta på en motorväg. I de gamla husen från 1910 som inte längre fyller dagens krav på standard samlas människor med sociala problem. Människor som inte har råd att klara av moderna hyror.

Aspudden delat av genomfartsledens jula stängsel på Hägerstenvägen.

Foto: S. Lundberg

Aspudden har varit en "glömd" förort i många år. Staden har satsat sina finanser på de nya förorterna och kanske framför allt på city. Men det senaste årets alla aktiviteter från Aspuddenbornas sida har fått politikerna att slå upp ögonen. Alla inser nu att något måste hända. Aspuddens bebyggelse är unik i sitt slag säger stadsantikvarien och den måste bevaras. Men gör man inte något snabbt blir det kanske för sent att bevara. Då kanske Aspudden förvandlas till en ny steril förort.

Flera hundra Aspuddenbor samlades till ett möte om miljön i Aspuddens skola den 26 april och krävde då:

- att avstängningen av Hägerstenvägen genomförs snarast
- att man genomför en genomgripande renovering av Aspuddens gamla hus med putsning av fasaderna och modernisering av lägenheterna.
- att man sätter stopp för en fortsatt koncentration av socialt utstötta människor. I stället måste stadens myndigheter ta itu med de problem som redan finns.
- att vi får tillgång till grönområden och stränder längs Mälaren och att Vinterviken och Trekanten byggs ut till ett park- och rekreationsområde för invånarna i Hägersten.

Kan vi få igenom dessa krav blir Aspudden en förort med få likar. Vi får behålla vår stadsdel med alla dess miljövärden. De vackra husen kan komma till sin rätt igen. Vi kan njuta av grön lummighet utan att tänka på att den döljer slum och misär. Vi kan riva staketet och Aspudden blir en "hel" stadsdel igen. Grönska och lugn i stället för buller och avgas — det är något att drömma om, att arbeta för.

Eva Swedenmark